

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

İKİNCİ DAİRE

KANATLI / TÜRKİYE

(Başvuru No.18382/15)

KARAR

Madde 9 • Vicdan özgürlüğü • Barışçıl gerekçelerle vicdani retçi olduğunu bildiren başvuranın, askeri yükümlülükleri kapsamında ihtiyatlık hizmetini yerine getirmeyi reddetmesi nedeniyle mahkum edilmesi • 9. maddenin uygulanabilir olması • Sulhçuluğun 9. madde tarafından korunan bir kanaat kabul edilebilirliği • Reddin yeterince güçlü, ciddi, tutarlı ve önemi haiz kanaate dayanması • İç hukukta vicdani ret hakkına ilişkin alternatif bir hizmet imkânının ve erişilebilir ve etkili bir prosedürün bulunmaması • Bir bütün olarak toplumun çıkarları ile vicdani retçilerin çıkarları arasında adil bir denge kurulmamış olması

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme'yi bağlamamaktadır.

STRAZBURG

12 Mart 2024

NIHAİ

23/09/2024

İşbu karar AİHS'nin 44. maddesinin 2. fıkrası tahtında nihaidir. Şekli bazı düzeltmelere tabi olabilir.

CONSEIL DE L'EUROPE

Boş bırakılmıştır

KANATLI/TÜRKİYE KARARI

Kanatlı/Türkiye davasında,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Daire) aşağıda isimleri yer alan heyet üyeleri ile toplanmıştır:

Arnfinn Bårdsen, *Başkan*,
Jovan Ilievski,
Egidijus Kūris,
Pauliine Koskelo,
Saadet Yüksel,
Frédéric Krenç,
Diana Sârcu, *Yargıçlar*,
ve Hasan Bakırcı, *Zabıt Kâtibi*,

Mahkeme, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca 6 Nisan 2015 tarihinde "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" ("KKTC") topraklarında ikamet eden ve bu ülke tarafından düzenlenen bir kimlik belgesi ibraz eden Murat Kanatlı ("başvuran") isimli şahıs tarafından Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yapılan başvuruyu (No. 18382/15) görmüş,

tarafların görüşlerini almış,

6 Şubat 2024 tarihinde daire konseyi olarak gerçekleştirilen değerlendirmenin ardından,

Söz konusu tarihte aşağıdaki kararı vermiştir:

GİRİŞ

1. Dava, başvuranın vicdani nedenlerle, çağrıldığı ihtiyatlık hizmetini yerine getirmeyi reddetmesiyle ilgilidir. Dava, özellikle Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki hususları gündeme getirmektedir.

OLAYLAR

2. Başvuran, 1973 doğumlu olup "KKTC" Lefkoşa'da yaşamaktadır. 2008 yılında, 1979 yılında kurulan ulusal vicdani retçi derneklerinin federasyonu olan Avrupa Vicdani Ret Bürosu'nun ("EBCO") Kıbrıs temsilcisiydi. 2009 yılında EBCO'nun Yürütme Kurulu'na seçilmiştir. Lefkoşa'da bir avukat olan Ö. Polili tarafından temsil edilmiştir.

3. Hükûmet, yetkilisi tarafından temsil edilmiştir.

4. 20 Aralık 2005 tarihinde, başvuranın Kıbrıs Türk Güvenlik Güçleri'ndeki bir yıllık askerlik hizmeti sona ermiştir. Daha sonra, ilgili kurallar uyarınca, her yıl askeri kışlalarda bir günlük ihtiyatlık hizmeti yapmak üzere çağrılmıştır. Bu hizmeti 1 Kasım 2006, 31 Ekim 2007 ve 5 Kasım 2008 tarihlerinde Dikmen'deki Lojistik Destek Komutanlığı'nda gerçekleştirmiştir. 4 Kasım 2009 tarihinde aynı yerde tekrar ihtiyatlık görevine çağrılmış; göreve

gitmeyi reddetmiştir.

5. 17/1980 sayılı Seferberlik Kanunu, barış zamanında ihtiyatlık hizmeti çağrısına uymayanların asgari ücretin dörtte biri kadar para cezasına çarptırılmasını öngörmektedir (o dönemde yaklaşık 309 Türk lirası veya yaklaşık 140 avroya denk gelmektedir). Bu hükümler uyarınca, başvurana bu para cezası uygulanmış ve başvuran bu cezayı ödemeyi reddetmiştir.

6. 26 Nisan 2011 tarihinde, askeri savcılık, başvuran aleyhinde Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi'nde ceza davası açmıştır. Başvuran, seferberlik çağrısına uymayı reddetmekle ve Seferberlik Kanunu'nun 7, 9 ve 11. maddelerini ihlal etmekle suçlanmıştır.

7. 24 Kasım 2011 tarihinde, başvuran, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi önüne çıkmıştır. Vicdani ret hakkını ileri sürmüş ve sulhçu ve militarizme karşıt görüşleri nedeniyle ihtiyatlık hizmetini bilinçli olarak yerine getirmeyi reddettiğini belirtmiştir. Alternatif bir sivil hizmet yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir. EBCO Yürütme Komitesi üyesi olduğunu ve Lefkoşa'nın askersizleştirilmesi kampanyası, Kıbrıs'ın iki kesimi arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne yönelik çeşitli faaliyetler gibi barışı savunan birçok sulhçu etkinliğe katıldığını açıklamıştır. Askerlik hizmetinin zorunlu niteliğine itiraz ederek ve alternatif hizmetin bulunmamasının Sözleşme'ye uygun olmadığını savunarak, Anayasa Mahkemesi olarak hareket eden Yüksek Mahkeme'ye Seferberlik Yasası'nın ilgili bölümlerinin anayasaya uygunluğunun incelenmesi için başvuruda bulunmuştur.

8. 8 Aralık 2011 tarihinde Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi, anayasaya uygunluk konusunu Yüksek Mahkeme'ye havale etmeye ve Yüksek Mahkeme konuyla ilgili karar verene kadar yargılamayı durdurmaya karar vermiştir.

9. Yüksek Mahkeme 10 Ekim 2013 tarihli bir kararla Seferberlik Kanunu'nun yukarıdaki hükümlerinin Anayasa'ya uygun olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, Mahkeme tarafından verilmiş olan ilgili kararları özetledikten sonra, vicdani ret konusunda, askerlik hizmeti yerine ikame edilebilecek alternatif bir hizmeti belirleyen herhangi bir yasanın bulunmadığını tespit etmiştir. Özellikle, silahlı kuvvetlerde zorunlu askerlik hizmetini öngören 59/2000 sayılı Askerlik Yasası'nın, vicdani retçilere alternatif hizmet yapma yetkisi veren herhangi bir hüküm içermediğini gözlemlemiştir. Bu itibarla, Yüksek Mahkeme göre, mezkûr davanın konusu bir yasal düzenleme eksikliğine ilişkin olup, itiraza konu hükümler ile Anayasa arasında bir çatışmaya müteallik değildir. Yüksek Mahkeme, böyle bir durumun söz konusu yasal hükümleri Anayasa'ya aykırı kılmadığı sonucuna varmıştır.

Kararın ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

“17/1980 sayılı Seferberlik Yasası (...) askeri seferberlikle ilgili esasları düzenlemekte, yurttaşlara seferberliğe katılma yükümlülüğü getirmektedir. (...) Seferberlikle ilgili düzenlemenin, yurt ödevinin bir uzantısı olduğunu söyleyebiliriz. Yurt ödevi Anayasa'da öngörülen bir konudur. (...)

(...) Polis ile ilgili bir düzenleme dışında, sadece Sağlık Yeteneği Tüzüğü'ne göre aklen veya bedenen askerliğe elverişli olmayanlar (...) askerlikten muaf tutulur. Ne 59/2000 sayılı Askerlik Yasası'nda ne de başka bir yasada inançları askerlik hizmeti ile çatışanların, askerlik hizmetinden muaf tutulmalarına açık bir düzenleme vardır.

Anayasa Mahkemesi, bir kanun hükmünün Anayasa'ya uygunluk denetiminde o kanun hükmünün içeriğini inceler, kanun hükmünde ifadesini bulan kuralın Anayasa'ya uygunluk mahkemesi hükmün içeriğini inceler, kanun hükmünde ifadesini bulan kuralın Anayasa'nın bir kuralı ile çatışıp çatışmadığını değerlendirmesine alır. (...)

17/1980 sayılı Seferberlik Yasası'nın Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilen ve yukarıda verilen maddelerine teker teker göz atıldığında, herhangi bir hükmün içeriğinin Anayasa'nın yine yukarıda verilen herhangi bir hükmünün içeriği ile çatıştığı görülmemektedir. (...)

Zorunlu askerlik hizmeti getiren 59/2000 sayılı Askerlik Yasası'nın 4. maddesinin ve askerlik ödevinin uzantısı olan seferberlikle ilgili 17/1980 sayılı Seferberlik Yasası'nın 7. maddesinin, konu ile ilgili özel hüküm olan Anayasa'nın 74. maddesindeki yurt ödevini düzenledikleri, bu maddelerde mevcut hükümlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında sıkıntı yaratan, Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülen maddelerdeki hükümler değildir; sıkıntı, eğer varsa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, dini veya diğer inançları askerlik hizmeti ile aşamayacak ölçüde çatışan ve bu nedenle askerlik hizmetine karşı olanlara askerlik hizmetinden muafiyet tanımaya açık, bu kişilerin askeri hizmet yerine sivil kamu hizmeti yapmalarına olanak sağlayan bir düzenlemeye Askerlik Yasası'nda veya başka bir yasada yer verilmemiş olmasındadır.

(...) askeri hizmet yerine sivil kamu hizmeti yapılmasına olanak tanıyan bir düzenlemeye iç hukukta yer verilmesi, tamamı ile yasa koyucunun, yani yasama organının değerlendirme ve takdirindedir; bu noktada "yurt ödevini" silahlı kuvvetlerle ilişkilendiren Anayasa'nın 74. maddesi de dikkate alınmalıdır."

10. Yüksek Mahkeme kararının ardından, Güvenlik Güçleri Mahkemesi önündeki ceza davası yeniden görülmüştür.

11. 26 Kasım 2013 tarihinde, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi davaya ilişkin bir duruşma gerçekleştirmiştir. Başvuran hakkında suç isnadında bulunulmuş olup, yargılama sürecinin bu aşamasında başvuran suçunu kabul ettiğini beyan etmiştir.

12. 21 Ocak 2014 tarihinde, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi bir duruşma daha gerçekleştirmiştir. Başvuran, bu kez suçsuz olduğunu savunmuştur. Duruşma sırasında iki savcılık tanığı dinlenmiştir. Başvuran, ateist ve sulhçu olduğunu açıklayarak vicdani ret hakkını ileri sürmüştür. Duruşma tutanaklarının ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

“Başvuran [avukatının kendisine neden vicdani retçi olduğunu sormasına cevaben]: [Benim düşüncem] [Kuzey Kıbrıs’la ilgili] sorunun silahla veya şiddetle çözülemeyeceğidir. (...). Savaşın insanlığın kaynaklarını tükettiğini göz önünde bulundurarak, barışçıl bir çözüm bulunması gerektiğini [düşünüyorum]. İşte bu nedenlerle faaliyetlerimizi yürütüyoruz.

Başvuranın avukatı: Bu faaliyetler sırasında ve [genel olarak] hayatınızda şiddet kullanıyor musunuz?

Başvuran: Hayır, hiçbir zaman fiziksel şiddet kullanmadım ve her zaman barışçıl yollar kullandım.

Başvuranın avukatı: Daha önce [askerlik hizmetinizi yapmıştınız]. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

Başvuran: Bazı ayrıntılar vermeliyim (...). 1993 yılında Türkiye’de kendini vicdani retçi ilan eden S.A. tarafından yürütülen kampanyayı destekledim. Daha sonra, Türkiye’de vicdani reddi teşvik etmek için düzenlenen kampanyalara katıldım (...) İnsan doğası değişir ve gelişir. Bu bir süreç. İnsanların psikolojisi bozulur (...)

(...)

Başvuranın avukatı: Neden askerlik hizmetinizden önce değil de sonra vicdani retçi olduğunuzu açıkladınız?

Başvuran: Kurulduktan sonra [EBCO] ile temasa geçtik ve 15 Mayıs 2008’den itibaren bu hareketin Kuzey Kıbrıs’ta yayılması için çalışmaya başladık. [Vicdani reddin] bir hak olduğunu ve bu hakkın sadece Kuzey Kıbrıs’ta tanınmadığını öğrendim (...). 15 Mayıs 2009 tarihinde EBCO Yürütme Komitesi’nin üyesi oldum. (...) [EBCO] üyesi iken askeri üniforma giymek hayatımda bir çelişki yarattı.

Başvuranın avukatı: Bir günlük ihtiyatlık hizmeti sivil bir görev olarak teklif edilmiş olsaydı, böyle bir hizmeti yerine getirir miydiniz?

Başvuran: Söz konusu hizmet uluslararası standartlara uygun olduğu takdirde, evet, kabul ederdim.

(...)

Savcılık: Kuzey Kıbrıs’taki vicdani ret [hareketine] katılmaya karar verdiniz mi?

Başvuran: Evet.”

Başvuran, 2008 yılına kadar askerlik hizmetinin vicdanıyla çeliştiğini düşünmediğini ve ancak 15 Mayıs 2008’den itibaren vicdani retçi olduğunu

açıklamıştır. Ayrıca, 2006 ve 2007 yılları ihtiyatlık hizmeti çağrılarına cevap verdiğini çünkü ihtiyatlık hizmetini bir tür sosyal aktivite olarak gördüğünü eklemiştir. Keza, 5 Kasım 2008’de ihtiyatlık hizmetini yerine getirdiğini söylemiştir. Öte yandan, 2009 yılında ihtiyatlık hizmeti yapmayı reddettiğini çünkü vicdani retçi olarak faaliyet yürüttüğü bir dönemde böyle bir hizmetin inançlarıyla çelişeceğini düşündüğünü açıklamıştır.

Öte yandan, savcının, silahlı saldırıya uğrayan bir ulusun meşru bir şekilde kendini savunabilmesi gerektiğine işaret etmesi üzerine, başvuran, Kıbrıs sorununun silahlı eylemle çözülemeyeceğini, savaşın insanlığın kaynaklarını tükettiğini ve kendisinin barışçıl bir çözümü teşvik etmek için faaliyetlerde bulunduğunu söylemiştir. “Hiç kimsenin katılmadığı bir savaş düşünün!” ifadesini kullanarak, vicdani retçilerin böyle bir dünya için mücadele ettiklerini belirtmiştir. Başvuran, Güney Kıbrıs’ta vicdani retçilerin sayısının arttığını ve bunların silah kullanımına yer olmayan bir duruma ulaşmak için çabaladıklarını sözlerine eklemiştir.

13. 4 Şubat 2014 tarihinde, başvuranın avukatı ve savcılık son mütalaalarını sunmuşlardır. Başvuran argümanlarını yinelemiş ve ihtiyatlık hizmeti yapmak veya üniforma giymek zorunda bırakılmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca alternatif hizmet yapmaya hazır olduğunu da belirtmiştir. Savcılık, Mahkeme’nin içtihadına atıfta bulunarak, olayların ve ilgili kişinin yaptığı açıklamaların ışığında, vicdani retçi olduğunu kanıtlama yükümlülüğünü yerine getirmediği ve askerlik hizmetine karşı çıkmasının, orduda hizmet etme yükümlülüğü ile vicdani veya dini veya başka türlü samimi ve köklü inançları arasında ciddi ve aşılabilir bir çatışmadan kaynaklandığını göstermediği savunmuştur. Savcılık, zira, başvuranın askerlik hizmetini ve yerine getirmesi gereken ihtiyatlık hizmetini geçmişte yerine getirmiş olduğuna dikkat çekmiştir.

14. Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi 25 Şubat 2014 tarihli hükmünde, başvuranı, ödenmemesi durumunda Askeri seferberlik hakkındaki 17/1980 sayılı Kanun’un 11. maddesi uyarınca on günlük hapis cezasına çevrilebilecek olan 500 Türk lirası adli para cezasına mahkûm etmiştir (yaklaşık 167 avroya eşdeğer). Gerekçeli kararında mahkeme, Mahkeme’nin içtihadını özetledikten sonra, vicdani retçilerin kamu hizmeti yapmalarına izin veren yasal bir hüküm bulunmadığını hatırlatmıştır. Bu hususun yanı sıra, mahkeme ayrıca, başvuranın vicdani retçi olarak tanınıp tanınamayacağı meselesine de değinmiştir. Bu noktada, mahkeme, başvuranın mahkeme huzurunda, askeri yetkililere askerlik hizmetine karşı olduğunu beyan eden bir görüş bildirmediğini itiraf ettiğini ve diğer yandan üç kez ihtiyatlık hizmetine katıldığını, kendisine göre, bu hizmetin sosyal bir değeri olduğunu ve silahlı eğitime tabi tutulmadığı için ihtiyatlık hizmetlerinde bulunmasının faydalı olduğunu beyan ettiğini dikkate getirmiştir. Mahkeme aynı zamanda, başvuranın Kıbrıs sorununun silahlı eylemle çözülemeyeceğini, savaşın insanlığın kaynaklarını tükettiğini ve barışçıl bir çözümü teşvik etmeyi amaçlayan faaliyetlerde bulunduğunu beyan ettiğini kaydetmiştir. Başvuranın,

askerlik görevini tamamladıktan sonra vicdani retçilerin sorunlarını anlamak için vicdani ret derneğini kurduğunu, 15 Mayıs 2008 tarihinde EBCO'ya katıldığını ve 15 Mayıs 2009'da bu teşkilatın yönetim kuruluna seçildiğini ifade ettiğini de kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranın, faaliyetlerini tanımlarken, ihtiyatlık hizmeti yükümlülüğü ile vicdani veya dini ya da başka nitelikli, derin ve samimi inançları arasında ciddi ve aşılabilir bir çatışmadan bahsetmediğinin altını çizmiştir. Mahkemeye göre, aksine, ilgili kişinin tüm argümanları siyasi motivasyonlarıyla ve Kıbrıs'ın her iki kesiminde vicdani retçi sayısındaki artışın savaşı önleyeceği umuduyla ilgiliydi. Mahkeme, başvuranın, Mahkeme tarafından ifade edilen anlamda vicdani retçi olarak nitelendirilemeyeceği sonucuna varmıştır.

15. 26 Şubat 2014 tarihinde başvuran temyiz başvurmıştır.

16. 9 Ekim 2014 tarihinde Temyiz Mahkemesi itirazı reddetmiş ve başvuranın mahkumiyetini kesin olarak onamıştır. Mahkeme, ilk olarak, Sözleşme'nin KKTC'de uygulanabilir olduğunu gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca Anayasa'nın 74. maddesinde askerlik görevinin her vatandaş için bir hak ve kutsal bir görev olarak tanımlandığını vurgulamıştır. İlgili mevzuatın askerlik hizmetinin Askerlik Kanunu ve Seferberlik Kanunu aracılığıyla düzenlendiğini; ancak bu yasaların hiçbirinin vicdani retçiler için alternatif hizmet öngörmediğini belirtmiştir. Mahkeme, vicdani retçi statüsüne ilişkin yasal hükümlerin olmaması ve ilgili kişiler için olası bir başka hizmet yapma imkânı bulunmaması nedeniyle başvuranın ihtiyatlık hizmetini tamamlama mecburiyeti olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, ilk derece mahkemesinin, bu konuda bir mevzuat bulunmadığını gözlemlemiş olmasına rağmen, başvuranın vicdani retçi olup olmadığına karar vermekle bir hata yaptığını değerlendirmiştir. Bu kararın ilgili kısımları şu şekildedir:

“(…) İlk derece mahkeme tarafından belirlendiği üzere yasal düzenlemenin bulunmaması itibarıyla, delillerin değerlendirilmesi [başvuranın vicdani retçi olup olmadığı hususunun tespiti amacıyla] ve bu hususa ilişkin bir karara varmış olması, esasen [ilk derece mahkemesinin] kendi vardığı sonuçla çelişmektedir.

Nitekim, yukarıda belirtilenlerin ışığında ve Anayasa Mahkemesi'nin kararı göz önünde bulundurulduğunda, iç hukukta vicdani rette ilişkin bir yasal hükmün bulunmaması tartışılmaz bir gerçektir (...)

Bu durumda, mahkeme, temyiz başvurusunun vicdani ret ile ilgili olarak sunduğu delilleri dikkate alamaz.

Aynı nedenlerle, ilk derece mahkemesi, sanığın vicdani ret hakkını kullandığına ilişkin beyanına dayanarak sanığı beraat ettirmemekte haklıdır.

Bununla birlikte, [aynı] mahkemenin, bu konuda yasal bir düzenleme bulunmadığını tespit etmesine rağmen, sorunu vicdani ret açısından ele alması yanlıştır.”

17. Taraflarca sunulan delillere göre, belirtilmeyen bir tarihte, 500 Türk lirası para cezasını ödemeyi reddeden başvuran, on günlük hapis cezasını çekmiştir.

18. Akabinde, başvuran, 27 Ekim 2010 ve 26 Ekim 2011 tarihlerinde çağrıldığı ihtiyatlık hizmetlerine katılmayı reddetmiştir. Sonuç olarak, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi'nde aleyhinde iki dava daha açılmıştır. Bu yargılamalar sırasında, Hükümet tarafından sağlanan ve başvuran tarafından itiraz edilmeyen bilgilere göre, başvuranın talebi üzerine, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme'nin bağımsızlığına ilişkin hususlar ile bunların işleyişine ilişkin bazı konularla ilgili diğer iki anayasaya uygunluk dosyası Yüksek Mahkeme'ye havale edilmiştir. Yüksek Mahkeme, itiraz edilen hükümlerin Anayasa'ya uygun olduğunu ilan etmiştir. Yüksek Mahkeme'nin kararının ardından Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi davaları yeniden görüşmeye başlamıştır. KKTC Başsavcısı, ilgili kişiye karşı bu davaları takip etmeyeceğini ve davanın düşürülmesini (*nolle prosequi*) talep edeceğini belirtmiştir. Taraflar bu davaların sonucu hakkında yorum yapmamıştır.

YASAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ İÇ VE ULUSLARARSI UYGULAMALAR

I. ANAYASA

19. Anayasanın davayla ilgili hükümleri aşağıdaki gibidir;

Madde 23

«1) Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

2) Kamu düzenine, genel ahlaka veya bu amaçla çıkarılmış yasalara aykırı olmayan ibadetler, dinsel ayin ve törenler serbesttir.

3) Kimse, ibadete, dinsel ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz. (...) »

Madde 74

«1) Silahlı Kuvvetlerde yurt ödevi, her yurttaşın hakkı ve kutsal ödevidir.

2) Yurt ödevine ilişkin kurallar yasa ile düzenlenir.»

II. ASKERLİK HİZMETİ HAKKINDA 59/2000 SAYILI KANUN

20. Askerlik Hizmeti Kanunu'nun dava ile ilgili hükümleri aşağıdaki gibidir:

Madde 4

«Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşı olan her kişi bu Yasa gereğince askerlik ödevini yapmakla yükümlüdür. Olağanüstü durum halinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisinin onayı ile askerlik çağı içinde bulunan kadınlar da askerliğe alınabilirler. Kadınların askerliğe alınması ile ilgili hususlar Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığının hazırlayacağı, Başbakanlığın önereceği ve Bakanlar Kurulunun onaylayacağı tüzükle düzenlenir.»

Madde 18

«Askerlik çağı en çok otuz yıl sürer. Askerlik çağının başlangıç yaşı 19'dur. (...)»

Madde 20

«Askerlik çağı; yoklama devri, muvazzaflık devri ve ihtiyatlık devri olmak üzere üç devreye ayrılır.»

Madde 50

«Muvazzaflık devrinin bitiminden askerlik çağının sonuna kadar olan devreye ihtiyatlık devri denir.»

Madde 52

«(1) İhtiyatların celpleri Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığının teklifi, Başbakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılır. İhtiyatlar, tamamen veya kısmen, olağanüstü durum veya sefer hallerinde veya asayiş, eğitim, manevra ve tatbikat maksadı ile ihtiyaca göre askere çağrılabilirler.

(2) Eğitim, manevra ve tatbikat için askere alınma süresi yılda azami otuz gündür. (...)»

21. Başvuran, Mahkeme huzurunda, Bakanlar Kurulu'nun zorunlu askerlik hizmetinin yerine geçebilecek alternatif bir sivil hizmet getirmeyi amaçlayan bir yasa tasarısı hazırladığını ileri sürse bile, Mahkemenin bilgisine göre, şu anda KKTC'de ikame bir hizmet bulunmamaktadır.

III. ASKERİ SEFERBERLİK HAKKINDA 17/1980 SAYILI YASA

22. Barış zamanında, Güvenlik Kuvvetleri Komutanı, ilgili mevzuat uyarınca, Bakanlar Kurulunun onayıyla vatandaşları ihtiyatlık hizmetine çağırabilir. Böyle bir taahhüdün süresi yılda toplam 30 günü geçemez (söz konusu kanunun 9. maddesi). Ayrıca, bu gerekliliğe uyulmaması, suçun ilk kez işlenmesi halinde asgari ücretin dörtte biri, suçun tekrarı halinde ise asgari ücretin yarısı tutarında para cezası ile cezalandırılabilen bir suç olarak kabul edilmektedir. Para cezasının ödenmesi suçluyu söz konusu ihtiyatlık hizmetini yerine getirmekten muaf tutmaz. Para cezasını ödemeyen ve söz konusu hizmeti yerine getirmeyen kişi, bir aylık asgari ücrete eşit para cezasına ve/veya bir yıl hapis cezasına çarptırılır ve söz konusu suç seferberlik sırasında işlenmişse bu ceza beş katına kadar artırılır (madde 11).

23. 17/1980 Sayılı Kanun'un ilgili hükümleri şu şekilde açıklanmaktadır:

Madde 7

«Barış zamanında başlanan (...) seferberlik hazırlıkları personel seferberliği taşıt seferberliği, mal seferberliği ve hizmetler seferberliği olarak yapılır. (...)

(1) Personelin seferberliği

(a) (...) barış zamanı (...) sefer maksatlarına uygun ve yeter ölçüde (...) personel yetiştirilmesi ve eğitilmesi (...).

(b) Yurttaşlar, (...) Seferberlik Tüzüğü uyarınca kendilerine yükletilecek yoklama, celp ve sevk, eğitim, silâh altına alınma mükellefiyetlerini yerine getirmek zorundadırlar.”

IV. ULUSLARARASI HUKUKUN İLGİLİ UNSURLARI

24. Bu davada uluslararası hukukun ilgili unsurları özellikle *Bayatyan/Ermenistan* davasında anlatılmaktadır. ([GC], No. 23459/03, §§ 50-70, AİHM 2011)

HUKUKEN

I. İLK GÖZLEMLER

25. Giriş olarak, Mahkeme- taraflarca saptanmayan- başvuran tarafından iddia edilen olguların Sözleşme'nin 1. maddesi bakımından Türkiye'nin “yargılama alanına” girdiğini ve bu nedenle davalı Devletin yükümlüğünün bulunduğunu saptamıştır. (Kıbrıs / Türkiye Kıbrıs v. Türkiye [GC], no

25781/94, § 77, AİHM 2001-IV, Djavit An v. Türkiye, no. 20652/92, §§ 18-23, AİHM 2003-III ve Boyacı v. Türkiye (k.k.), no. 36966/04, § 31, 23 Eylül 2014).

II. SÖZLEŞME' NİN 9. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

26. Başvuran, vicdani ret hakkının bulunmadığından şikâyetçi olmuş ve vicdani retçi olarak ihtiyatlık hizmetini yapmayı reddettiği için mahkûm edilmesinin Sözleşme'nin 9. maddesini ihlal ettiğini iddia etmiştir. Bu hüküm şu şekilde ifade edilmektedir:

"1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir."

A. Kabul Edilebilirlik

27. Hükümet, *ratione personae* uyumsuzluk ön itirazında bulunmuştur. Buna ilave olarak, 9. maddenin mevcut davada uygulanabilir olmadığını ileri sürmüş ve sonuç olarak davanın *ratione materiae* uyumsuzluk gerekçesiyle reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir.

1. *Ratione personae* uyumsuzluğu hakkında

28. Hükümet, başvuranın vicdani retçi olduğunu kanıtlayamadığını ve dolayısıyla 9. maddenin ihlal edildiğine ilişkin şikâyetin Sözleşme hükümleriyle *ratione personae* bağdaşmadığını ileri sürmektedir. Hükümet, başvuranın şikâyetinin, bu koşullar altında, ilgili kişinin kendi adına değil, tüm vicdani retçiler adına şikâyetle bulunmaya çalıştığı bir *actio popularis* teşkil ettiği kanaatindedir. Başvurana karşı açılan diğer iki ceza davasıyla ilgili olarak Hükümet, iddia makamının bu davaları takip etmeyeceğini belirttiğini ve davanın reddini talep edeceğini hatırlatmıştır. Aynı zamanda, başvuranın 2013 yılında 40 yaşını doldurduğunu ve bu nedenle yürürlükteki mevzuat uyarınca ihtiyatlık hizmeti yapma yükümlülüğünün bulunmadığını dikkate getirmiştir.

29. Başvuran ise bu tezlere itiraz etmektedir: şikâyetin *actio popularis* kapsamına girmediğini ileri sürmekte ve 9. maddenin uygulanabilirliğini savunmaktadır.

30. Mahkeme öncelikle, başvuranın şikâyetinin bir *actio popularis* teşkil ettiği yönündeki argümanın, esasen başvuranın Sözleşme'nin 9. maddesi uyarınca mağdur sıfatını hedef aldığını anlamaktadır. Mahkeme bu konuda, yerleşik içtihadına göre Sözleşme'nin *actio popularis* ilkesini tanımadığını ve Mahkeme'nin normalde ilgili mevzuat ve uygulamaları soyut olarak inceleme görevine sahip olmadığını, ancak bunların başvurana uygulanma şeklinin veya başvuranı etkileme biçiminin Sözleşme'nin ihlaline yol açıp açmadığını araştırdığını hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca başvuruda bulunabilmek için bir kişinin, ihtilaflı tedbirin “etkilerine doğrudan maruz kaldığını” gösterebilmelidir. Her ne kadar bu kriter yargılama boyunca katı, mekanik ve esnek olmayan bir şekilde uygulanmasa da Sözleşme'nin öngördüğü koruma mekanizmasının tetiklenmesi için bu koşul gereklidir. (*Roman Zakharov / Rusya* [BD], No.47143/06, § 164, AİHM 2015).

31. Mevcut davada, ihtiyatlık hizmeti çağrısına yanıt vermeyi reddeden başvuran, Güvenlik Güçleri Mahkemesi'nde ceza davasına konu olmuştur. Bu yargılama, başvuranın ödemeyi reddettiği bir para cezasına çarptırılmasına yol açmış ve sonuç olarak bu ceza on günlük hapis cezasına çevrilmiştir. Ayrıca dosyadaki bilgilere göre ilgili kişi bu cezayı çekmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, ilgili tarafın bu hükmün ihlali nedeniyle mağdur olduğunu iddia edebileceği sonucuna varmıştır. Bu nedenle Hükümet tarafından ileri sürülen *ratione personae* uyumsuzluk itirazının reddedilmesi uygundur.

32. İkinci olarak, başvuranın inançlarının Sözleşme'nin 9 § 1 maddesi kapsamına girip girmediği hususunu Mahkeme izleyen maddelerde incelemektedir.

2. Sözleşme'nin 9. maddesinin Uygulanabilirliği

a) Tarafların Argümanları

i. Hükümet

33. Hükümet, başvuranın askerlik hizmetine karşı çıkışını haklı çıkarmak için ulusal makamlara sunduğu argümanlar göz önünde bulundurulduğunda, ihtiyatlık hizmeti yükümlülüğünün başvuranın inançlarıyla ciddi ve aşılmaz bir çatışma yaratacak nitelikte olduğu sonucuna varılamayacağını yinelemiştir. Başvuranın ulusal mahkemeler önünde verdiği ifadelerin, askerlik hizmetine karşı çıkışının vicdani retçilerin savunucusu olarak aktivizmine dayandığını gösterdiğini değerlendirmiştir. Zira ona göre, bu tür argümanlar, belirli bir güç, ciddiyet, tutarlılık ve önem derecesine ulaşan bir “kanaat” olarak kabul edilemez ve sonuç olarak 9. madde uygulanamaz.

34. Hükümet, görüşünü desteklemek için, ilk olarak, başvuranın 2005 yılında bir yıllık askerlik hizmetini tamamladığını ve 2006 ile 2008 yılları arasında, bu konuda en ufak bir itirazda bulunmadan, üç kez ihtiyatlık hizmetini ifa ettiğini belirtmiştir. Şayet kişi olarak gerçek bir vicdani retçi

olsaydı başvuranın ihtiyatlık hizmetine karşı olduğunu yetkililere bildirmesinin ve bu süre zarfında itirazını kabul ettirmeye yönelik taleplerde bulunmasının icap ettiğini dikkate getirmiştir. Halbuki, başvuranın ihtiyatlık görevini yerine getirmeyi reddetmesinin vicdani nedenlerle değil EBCO üyeliğiyle bağlantılı olduğunu savunmuştur. Sonuç olarak, başvuran Mahkeme'ye bu başvuruyu yaparak, sadece potansiyel vicdani retçilerin haklarını savunmaya çalıştığını kaydetmiştir (bkz. yukarıdaki 12. paragraf).

35. Hükümet ayrıca, başvuranın 2007'den itibaren KKTC'de vicdani ret hareketinin gelişimine katılmış olmasının, daha sonra 5 Kasım 2008'de herhangi bir itirazda bulunmadan ihtiyatlık hizmeti yapmasını engellemediğini işaret etmiştir. Hükümete göre, vicdani ret, ölümcül güç kullanımına karşı vicdani nedenlere dayanan gerçek ve ciddi bir muhalefet anlamına gelmektedir ki burada böyle bir durum söz konusu değildir.

36. Hükümet ayrıca, başvuranın, Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi önündeki yargılamalar sırasında vicdani retçi statüsüne dayalı bir savunmayı ilk kez dile getirdiğinde, bu mahkemenin, başvuranın görüşleri ve faaliyetleri hakkındaki ifadeleri ile davranışlarının incelenmesi de dâhil olmak üzere, önündeki kanıtlara dayanarak bir değerlendirme yaptığını dikkate getirmiştir. Hükümete göre, duruşma hâkimi, 24 Şubat 2014 tarihli kararında, başvuranın askerlik görevini yerine getirmeye itirazı konusunu da incelemiş ve başvuranın faaliyetlerine ilişkin açıklamalarının, ihtiyatlık hizmeti yükümlülüğü ile vicdani arasında ciddi ve aşılmaz bir çatışma ortaya koymadığı sonucuna varmıştır. Bu yargıca göre, aksine, başvuranın tüm argümanları, siyasi motivasyonlarına ve Kıbrıs'ın her iki kesimindeki vicdani retçilerin sayısının artmasının bir savaşı engelleyeceği umuduna odaklanmıştır. Zira Hükümet, beyanları değerlendirmek için daha iyi bir konumda olan yargıcın, başvuranın Mahkeme'nin tanımladığı anlamda bir vicdani retçi olarak tanımlanamayacağı kanaatinde olduğuna işaret etmiştir. Hükümet, her halükârda, Sözleşme'nin 9. maddesinin sağladığı korumanın, mevcut davada söz konusu olan ve kendilerine göre ütöpik olan görüşleri kapsayıp kapsamadığının şüpheli olduğunu eklemiştir. Bu nedenle, şikâyetin *ratione materiae* kabul edilemeyeceği sonucuna varmaktadır.

37. Hükümet, 9. maddenin uygulanamayacağına ilişkin argümanını haklı çıkarmak için, ihtiyatlık hizmetin doğasından yola çıkarak ikinci bir savunma ileri sürmüştür. Hükümet, bunun sivil ya da sosyal hizmete benzer bir hizmet biçimi olduğunu ve ilgili kişilerin silahlı eğitime tabi tutulmadığını açıklamaktadır. Devamında, başvuranın kendisinin Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi önündeki ifadelerinde, ihtiyatlık hizmeti yaptığı üç seferin hiçbirinde tam anlamıyla askeri bir görev yapmak zorunda kalmadığını ve o zamanki görevlerinin bir fabrika işçisinininkine benzer olduğunu ve lojistik alanına girdiğini kabul ettiğini dikkate getirmiştir. Hükümet, nitekim, başvuranın yerel mahkemeler önünde, ihtiyatlık hizmetini yaptığı yerin lojistik destek komutanlığı olduğunu ifade ettiğini ve herhangi bir askeri görevde yer almadan böyle bir hizmette yer alma deneyiminin kendisi için sosyal bir değer

taşıdığını dile getirdiğini hatırlatmıştır. Hükümet, üstelik başvuranın, vicdani nedenlerle askerlik hizmetine karşı olduğuna ilişkin olarak yetkili makamlara herhangi bir başvuruda bulunmadığını da kabul ettiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, herhangi bir güç kullanımını içermediğini belirttiği ihtiyatlık hizmeti sırasında üniforma giyilmesine ilişkin olarak ise, Hükümet, söz konusu hizmet ile başvuranın vicdani arasında ciddi bir çatışmaya yol açacak bir durum olmadığını düşünmektedir. Hükümet, başvuranın 4 Ekim 2009 tarihinde ihtiyatlık hizmetini yapmış olsaydı, önceki üç durumda olduğu gibi askeri bir görev yerine getirmekle yükümlü tutulmamış olacağını belirterek sözlerini tamamlamıştır.

38. Sonuç olarak, Hükümet'e göre, başvuran, 4 Ekim 2009 tarihinde ihtiyatlık hizmetinden ayrılmasını vicdani gerekçelerle izah edememiştir ve bahse konu koşullar, başvuranın o tarihte yerine getirmeye çağrıldığı ihtiyatlık hizmetinin silahlı bir nitelik taşımadığı göz önüne alındığında, 9. madde kapsamında bir "uygulama" teşkil etmemektedir.

ii. Başvuran

39. Başvuran ise öncelikle, askerlik hizmetine karşı olmasının sulhçu inançlarının temel bir parçası olduğunu ve Hükümet tarafından sıralanan diğer hususların (başvuranın EBCO yürütme komitesinin bir üyesi olarak statüsü ve vicdani ret hakkının tanınması lehine üstlendiği çeşitli faaliyetler) bu inançlarının yalnızca birer tamamlayıcı unsuru olduğunu belirtmiştir. Başvurana göre, her halükârda, kendisinin vicdani retçi olup olmadığını değerlendirmek Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi'nin görevi değildir. Başvuran, kuvvetler ayrılığı ilkesi uyarınca, mahkemelerden önce bu konuda karar verme yetkisinin idari makamlara ait olduğunu açıklamıştır. Başvuran ayrıca, Hükümet'in, mahkemenin kendisinin vicdani retçi olup olmadığını değerlendirmesine ilişkin argümanını reddetmiştir: Nitekim, Temyiz Mahkemesi'nin kendisinin vicdani retçi olup olmadığı konusunda bir karar vermediğini ve ilk derece mahkemenin de bu konuda bir karar vermemiş olmasının icap ettiğini belirtmiştir. Ayrıca başvuran, savcılığın takipsizlik kararının nihai olmadığına ve Mahkeme'nin bu davadaki kararını vermesinden sonra da savcılığın tekrar işlem yapabileceğine vurgu yapmıştır.

40. Başvuran, vicdani redde ilişkin bir yasanın bulunmamasının, Devlet'in bu tür konulardaki pozitif yükümlülükleri açısından başlı başına bir sorun teşkil ettiğini savunmuştur. Başvuran, bu yasal boşluk göz önüne alındığında, askerlik hizmetine karşı olduğunu idari veya askeri makamlara önceden bildirmesinin anlamsız olacağı kanaatindedir. Uluslararası metinlere atıfta bulunarak (bkz. yukarıdaki 24. paragraf), bir vicdani retçinin silahlı kuvvetlere katılmadan önce veya sonra herhangi bir zamanda ilgili statü için başvurabileceğini de savunmuştur. Ayrıca, başvuran, vicdani reddin silah kullanımıyla sınırlı olmadığını, tüm askerlik hizmetlerini kapsadığını dile getirmiştir.

41. Başvuran ayrıca, ihtiyatlık hizmetinin, savaş durumunda seferberliğe hazırlanmak için getirilen bir hizmet olduğunu belirtmiştir. Bu hizmetin ordu kışlalarında yapıldığını ve ordu subayları tarafından yönetildiğini dikkate getirmiştir. Ayrıca, ihtiyatlık hizmetlerini yapmış olduğu birimin, diğer hizmetlerin yanı sıra, ordunun mühimmatından sorumlu destek birimi olduğunu açıklamıştır. Başvuran ayrıca, kanunun bu tür bir hizmet için herhangi bir alternatif sivil hizmet öngörmediğini belirtmiştir. Bu hizmetin bir parçası olarak, örneğin askeri üniforma giymesi veya silah kullanması gerekebileceğini eklemiştir: Doğası gereği, bu tür bir hizmetin bu nedenle tamamen askeri olduğunu ve sivil hizmet olarak kabul edilemeyeceğini izah etmiştir. Başvuran, Hükümet'in dolayısıyla, ihtiyatlık hizmetinin askeri hizmet anlamına gelmediğini ortaya koymadığını ileri sürmüştür.

b) Mahkeme'nin mütalaası

42. Mahkeme, orduda hizmet etme yükümlülüğü ile kişinin vicdanı veya dini ya da diğer nitelikteki samimi ve köklü kanaatleri arasında ciddi ve aşılabilir bir çatışmanın mevcut olması halinde, askerlik hizmetine karşı çıkmanın, Sözleşme'nin 9. maddesindeki güvencelerin uygulanmasını gerektirecek yeterli derecede güç, ciddiyet, tutarlılık ve öneme sahip bir kanaat teşkil ettiğini yineler (*Bayatyan/Ermenistan* [BD], No. 23459/03, § 110, AİHM 2011).

43. Aynı zamanda, Mahkeme, 9. maddeye atıfla başvuruda bulunan bir kişinin herhangi bir ayrıcalıktan (*Kosteski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, No. 55170/00, § 39, 13 Nisan 2006) veya vicdani ret hakkından (*Enver Aydemir/Türkiye*, No. 26012/11, § 81, 7 Haziran 2016) faydalanabilmesi için belirli bir kanıt standardı talep etmenin ve böyle bir gerekçe sunulmadığı takdirde ise talep edilen hakkı vermemenin 9. maddeye aykırı olmadığını daha önce karara bağlamıştır (*Dyagilev/Rusya*, No. 49972/16, § 62, 10 Mart 2020). Bu meyanda asıl söz konusu olan ise din ve vicdan özgürlüğünün kapsamı ve sınırları meselesidir (bkz. *Enver Aydemir*, yukarıda belirtilen, § 78).

44. Mevcut davada, başvuran sulhçu ve militarizm karşıtı bir felsefenin takipçisi olduğunu belirtmiş ve vicdani retçi olduğunu iddia etmiştir. Yerel mahkemeler önünde askerlik hizmetine karşı olduğunu açıklarken, özellikle vicdani ret lehindeki aktivizmine ve Kıbrıs'ın bölünmesinden kaynaklanan sorunlara barışçıl bir çözüm lehindeki ifadelerine atıfta bulunmuştur. Hükümetin, başvuranın vicdani retçi olarak kabul edilemeyeceğini savunmuş ve Sözleşme'nin 9. maddesinin, mevcut davada söz konusu olan ve kendi görüşlerine göre ütöpik olan bu tür bir anlayışı kapsayıp kapsamadığı konusunda şüpheli olduğunu ifade etmiştir. Hükümete göre başvuranın askeri görevini yerine getirmeyi reddetmesi her halükârda vicdani nedenlere değil, vicdani retçiler adına aktivizmine ve EBCO'ya üyeliğine dayanmaktadır.

45. Mahkeme, Sözleşme organlarının, bir felsefe olarak sulhçuluğun Sözleşme'nin 9. maddesi tarafından korunan bir kanaat ("belief") olarak kabul edilebileceğine karar verdiğini hatırlatır (*Arrowsmith/Birleşik Krallık*, No. 7050/75, 12 Ekim 1978 tarihli Komisyon raporu, Kararlar ve Raporlar (KR) 19, s. 33).

46. Gerçi, Hükümetin vurguladığı gibi, başvuran vicdani retçi olduğunu 2008'den sonra, yani sadece 2005'teki zorunlu askerlik hizmetini değil, aynı zamanda bu tarihten sonra iki ihtiyatlık hizmetini de yerine getirdikten sonra beyan etmiştir. Ayrıca, başvuranın ifadelerine göre, 15 Mayıs 2008'de vicdani retçi olmasına rağmen (bkz. yukarıdaki 12. paragraf), 5 Kasım 2008'de ihtiyatlık hizmetini yerine getirmiştir. Bu unsurlar özellikle ilk derece mahkemesini, başvuranın askerlik hizmetine yönelik itirazının, ihtiyatlık hizmetini yerine getirme yükümlülüğü ile ciddi ve aşılmaz bir şekilde çatışan samimi ve derin inançlardan kaynaklanmadığı sonucuna götürmüştür (yukarıdaki 14. paragraf).

47. İlk derece mahkeme tarafından yapılan bu değerlendirme Yüksek Mahkeme tarafından kabul edilmemiş ve Yüksek Mahkeme konuyla ilgili bir düzenleme bulunmadığına dikkat çekmiştir. Esasında Yüksek Mahkeme, ilk derece mahkemenin, başvuranın vicdani retçi olup olmadığına karar verirken, muafiyet olasılığı bulunmadığı için hata yaptığına karar vermiştir (bkz. yukarıdaki 16. paragraf). Dolayısıyla, Yüksek Mahkeme'nin bu değerlendirmesi yalnızca, başvuranın vicdani retçi olarak tanınmasının yasal olarak mümkün olmadığı gerçeğine dayanmıştır. Nitekim, bu konu başvuranın şikâyetinin temeline yatmakta olup (*Savda/Türkiye*, No. 42730/05, §§ 96-97, 12 Haziran 2012) aşağıda incelenmektedir (64-69. paragraflar). Yürürlükteki mevzuat uyarınca, başvuranın muafiyet başvurusunda bulunma imkânı olmadığı gibi, bunu kanıtlama imkânı da bulunmamakta ve reddedilmesi halinde cezai takibata maruz kalmaktadır (bkz. *Savda*, yukarıda belirtilen, §§ 96-97, ve *Tarhan/Türkiye*, No. 9078/06, §§ 58-59, 17 Temmuz 2012).

48. Bu koşullar altında ve başvuranın yerel mahkemeler ve Mahkeme önündeki ifadeleri, militan faaliyetlerine ve kendisine karşı alınan tedbirlere rağmen orduda hizmet etmeyi reddetme konusundaki ısrarını göz önünde bulunduran Mahkeme, başvuranın ihtiyatlık hizmetinde bulunmaya itirazının - bu hizmetin niteliğine bakılmaksızın - Sözleşme'nin 9. maddesindeki güvencelerin uygulanmasını gerektirecek yeterli derecede güç, ciddiyet, tutarlılık ve öneme sahip kanaatlerden kaynaklandığı hususunu değerlendirmeye hazırdır.

49. Hükümet'in ihtiyatlık hizmetinin doğasına dayanan ikinci savunmasına gelince, Mahkeme, mevcut davanın gerçeklerinin, terimin tam anlamıyla zorunlu askerlik hizmetini içeren davalardan önemli ölçüde farklı olduğunu gözlemlemiştir. Nitekim Mahkeme, başvurucunun vicdani ret hakkını zorunlu askerlik hizmeti bağlamında değil, ihtiyatlık hizmeti bağlamında ileri sürdüğü durumlarla ilgilenmek durumundadır. Bu bağlamda, Hükümet'in, sadece bir gün süren (ancak yılda toplam otuz güne yayılabilen (bkz. yukarıdaki 22.

paragraf)) bu tür bir hizmetin, başvuranın durumunda herhangi bir askeri faaliyet içermediği yönündeki argümanını not etmiştir. Dolayısıyla, söz konusu hizmetin niteliği, Mahkeme'nin zorunlu askerlik hizmeti bağlamında evvelce incelediği diğer hallerden önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

50. Ancak bununla birlikte Mahkeme, Hükümet'in argümanını kabul etmemektedir. Öncelikle, 59/2000 sayılı Askerlik Yasası'nın 20. maddesi uyarınca, ihtiyatlık aşamasının askerlik hizmetinin bir parçasını oluşturduğunu gözlemlemektedir (bkz. yukarıdaki 20. paragraf). Nitekim Yüksek Mahkeme 10 Ekim 2013 tarihli kararında seferberliğin askerlik görevinin bir uzantısı olduğuna hükmetmiştir (bkz. yukarıdaki 9. paragraf). Ayrıca, başvuranın davasıyla ilgili olarak alınan birkaç kararda, ulusal mahkemeler ihtiyatlık hizmetinin kendine özgü özelliklerine hiçbir ağırlık vermemiştir. Mahkeme ayrıca, Ermenistan'da vicdani retçilere sunulan alternatif hizmeti incelediği *Adyan ve Diğerleri/Ermenistan* (No. 75604/11, §§ 68-69, 12 Ekim 2017) kararına atıfta bulunmakta ve bu tür bir hizmetin sivil bir boyut içermesinin yeterli olmadığını, çünkü bu tür bir hizmetin gerçekten sivil nitelikte olup olmadığını belirlemek için yetki kullanımı, kontrollerin ve geçerli kuralların varlığı ve hatta görünüşler gibi diğer faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir.

51. Yukarıda belirtilenler ışığında, Hükümet'in *ratione materiae* uyumsuzluk iddiası reddedilmesi uygun olacaktır.

52. Mahkeme yukarıdaki hususlar ışığında, Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamındaki şikâyetin, Sözleşme'nin 35 § 3 a) maddesi bağlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesi de bulunmadığını kaydederek şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların argümanları

53. Başvuran, ihtilaf konusu müdahalenin kanunla öngörüldüğünü kabul etmektedir. Ancak, bu noktada ayrıntı vermeksizin, Hükümet tarafından ileri sürülen hükümlerin öngörülebilir olmadığını savunmaktadır. Söz konusu müdahalenin güdüyor olabileceği meşru amaçlara gelince, başvuran, bu müdahalenin güvenlik ve kamu düzenini koruma amacını taşıdığı yönündeki Hükümet tezine itiraz etmektedir. Başvuran, söz konusu müdahale ile güdülmüş olabilecek meşru amaçlara ilişkin olarak, Hükümet'in müdahalenin güvenlik ve kamu düzenini korumaya yönelik olduğu yönündeki iddiasına itiraz etmiştir. Başvurana göre, az sayıda vicdani retçinin zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulmasının güvenlik veya kamu düzeni üzerinde olumsuz bir etkisi olmayacaktır. Ayrıca, Bakanlar Kurulu'nun 2018 yılında zorunlu askerlik hizmeti yerine geçebilecek alternatif bir sivil hizmet getirmek için bir

yasa tasarısı hazırladığını belirtmiştir. Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin vicdani ret hakkını tanıdığına da işaret etmektedir. Hükümet'in, başvuranın para cezasına çarptırılmama ya da en azından para cezasını ödeyerek hapis cezasına çarptırılmama imkânına sahip olduğu yönündeki iddiasına ilişkin olarak, başvuran, böyle bir para cezasının ödenmesinin askerlik hizmetine karşı olmasıyla çelişeceğini ileri sürmektedir.

54. Hükümet ise, başvuranın 9. madde kapsamındaki haklarını kullanmasına müdahale edildiği değerlendirilse bile, bu müdahalenin haklı olduğunu savunmuştur. İlk olarak, mevcut davada, askerlik hizmetine ilişkin 59/2000 sayılı ve seferberliğe ilişkin 17/1980 sayılı yasalar hem erişilebilir hem de yeterince kesin olan yasal hükümler tarafından öngörülmüştür. Keza Hükümete göre, ulusal mevzuat vicdani ret hakkını tanımamaktadır.

55. Hükümet ayrıca, müdahalenin kamu güvenliği ve kamu düzenini korumaya yönelik meşru amaçlar taşıdığını savunmuştur.

56. İkinci olarak, Hükümete göre, müdahale demokratik bir toplumda gerekli olabilir. Bu bağlamda Hükümet, Sözleşme'ye Taraf Devletlerin, kamu güvenliğinin korunması ve kamu düzeninin sağlanması için askeri eğitim konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olmaları gerektiğini savunmuş ve özellikle başvuranın yürürlükteki kurallar uyarınca 40 yaşına kadar ihtiyatlık hizmeti yapma yükümlülüğünün, bir yıllık zorunlu askerlik hizmetini herhangi bir vicdani itirazda bulunmadan tamamlamış olmasının bir sonucu olduğunu açıklamıştır. Hükümet, Kıbrıs'ta tamamen silahsızlanmaya ulaşılmadığı göz önüne alındığında, bu tür bir hizmetin ulusal savunma için gerekli olduğunu açıklamıştır.

57. Ayrıca, Hükümet'in görüşüne göre, vicdani ret hakkının ve alternatif sivil hizmetin bulunmaması, mevcut davada 9. maddenin ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Hükümet'e göre, ulusal makamlar her vicdani ret başvurusunu değerlendirirken belli bir takdir payına sahip olmalıdır. Bu nedenle, ilgili kişinin vicdani retçi olarak tanınıp tanınmayacağını belirlemek için bu nitelikteki bir başvurunun ön incelemesini yapmaları meşru olacaktır. Hükümet bu bağlamda, her ne kadar bu terimin bir tanımı olmasa da Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin vicdani reddin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne dayandığı ve bunun "ölümcül güç" kullanma yükümlülüğü ile bağdaşmayabileceği görüşünü benimsediğini eklemiştir.

58. Son olarak, ilk derece mahkeme tarafından yapılan değerlendirmeye atıfta bulunan Hükümet, ihtiyatlık hizmetini alternatif sivil hizmete benzer bir sosyal etkinlik olarak gördüğünü belirten başvuranın, son ihtiyatlık hizmetine, bir silahlı görev değil, sosyal yurttaşlık hizmeti sayılabilecek bir görev olduğu anlayışıyla katılması imkânına sahip bulunduğunu dikkate sunmuştur. Hükümet, başvuranın, aynı yerde dördüncü kez ihtiyatlık hizmetine çağrıldığında, geçmişte olduğu gibi, aynı nitelikteki tatbikatlara katılacağını bildiğini savunmuştur. Dolayısıyla, Hükümet' göre, başvuranın, para cezasına çarptırılmama ya da en azından para cezasını ödeyerek hapis cezasına çarptırılmama imkânı bulunmaktaydı. Başvuranın avukatının cezanın

hafifletilmesi için ilk derece mahkemeye başvurmadığına işaret eden Hükümet, söz konusu cezanın işlenen suçla orantısız olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiş ve başvuranın para cezasını ödeyerek aleyhinde başka bir dava açılmamasını sağlama fırsatına evvelce sahip olduğunu yinelemiştir.

2. Mahkeme'nin değerlendirmesi

a) İlgili prensipler

59. Sözleşmenin 9. maddesi tarafından korunduğu şekliyle düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, Sözleşme anlamında "demokratik bir toplumun" temel taşlarından birini temsil etmektedir. Bu özgürlük, dini boyutunda, inananların kimliğinin ve yaşam anlayışlarının en temel unsurlarından biri olarak yer almaktadır. Ayrıca, ateistler, agnostikler, şüpheçiler veya kayıtsız olanlar için de değerli bir haktır. Bu husus, böyle bir topluma özgü olan – yüzyıllar boyunca elde edilmiş olan – çoğulculuğa mütealliktir. (bkz. *mutatis mutandis*, *Kokkinakis / Yunanistan*, 25 Mayıs 1993, § 31, Seri A No. 260-A, ve *Buscarini ve Diğerleri / San Marino* [GC], No. 24645/94, § 34, AİHM 1999-I).

60. 9. madde, düşünce ve vicdan özgürlüğüne ya da kişinin kendi seçtiği bir din veya inanca sahip olma veya bunları benimseme özgürlüğüne hiçbir kısıtlama getirilmesine izin vermemektedir. 9. madde, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ile kişinin dinini veya inancını sergileme özgürlüğü arasında bir ayrım gözetir. Vicdan özgürlüğü, herkesin kendi seçtiği bir dine veya inanca sahip olma veya benimseme hakkı ile aynı şekilde kayıtsız şartsız korunur.

61. Mahkeme, Türkiye aleyhine açılan davalarda, kanunda alternatif sivil hizmet öngörülmemesine rağmen, Yehova Şahitlerinin zorunlu askerlik hizmetinden kaçınmalarından dolayı mahkûm edilmeleri nedeniyle Sözleşme'nin 9. maddesinin ihlal edildiğine karar verdiğini hatırlatır. Mahkeme, bu tür mahkûmiyetlerin 9. madde anlamında demokratik bir toplumda gerekli olmadığına karar vermiştir (*Erçep/Türkiye*, No. 43965/04, 22 Kasım 2011, *Buldu ve Diğerleri/Türkiye*, No. 14017/08, 3 Haziran 2014; ayrıca bkz. başka bir bağlamda *Teliatnikov/Litvanya*, No. 51914/19, 7 Haziran 2022).

62. Mahkeme, sulhçuluk inancını ileri süren kişilerin davalarında da 9. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu davalarda Mahkeme, iç hukuk sisteminde alternatif bir hizmetin ve başvuruların vicdani retçi statüsüne hak kazanıp kazanmadıklarını tespit etmelerini sağlayacak etkili ve erişilebilir bir usulün bulunmaması nedeniyle Devlet'in pozitif yükümlülüklerinin ihlal edildiği görüşüne varmıştır (bkz. *Savda*, yukarıda anılan, § 100, ve *Tarhan*, yukarıda anılan, § 62).

63. Her hâlükârda, Sözleşme'ye Taraf Devletler, vicdani ret hakkını tanıma koşulları tanımlarken ve vicdani ret talebini incelemek için mekanizmalar

oluştururken belirli bir takdir payına sahiptir (*Enver Aydemir*, yukarıda anılan, § 81).

b) Bu prensiplerin uygulanması

64. Mevcut davada Mahkeme, başvuranın sadece Devlet'in eylemlerinden değil, aynı zamanda ve her şeyden önce vicdani ret hakkını uygulamaya koymamasından şikayetçi olduğunu gözlemlemiştir. Başvuran ayrıca, böyle bir haktan yararlanma koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin belirlenmesi için bir talepte bulunmasına olanak tanıyan bir prosedür sağlamadığı için de Devlet'i suçlamaktadır.

65. Mahkeme, ulusal mahkemelerin de belirttiği gibi (bkz. yukarıdaki 9. ve 16. paragraflar), ihtiyatlık hizmetinin bir parçası olduğu silahlı kuvvetlerde zorunlu askerlik hizmetini öngören ilgili ulusal mevzuatın (bkz. yukarıdaki 20. paragraf), vicdani retçilerin alternatif hizmet yapmalarına izin veren bir hüküm içermediğini gözlemlemiştir. Alternatif hizmet yapma imkânı sağlanmadığı için, başvuran, mahkûmiyet ve hapis cezasıyla sonuçlanan cezai kovuşturmalarla karşı karşıya kalmıştır.

66. Gerçi, burada söz konusu olan zorunlu askerlik hizmeti değil, sadece bir gün süren ve ancak yılda toplam otuz güne kadar uzayabilen ihtiyatlık hizmetidir. Bu bağlamda Mahkeme, yukarıdaki 50. paragrafta belirtilen hususlara atıfta bulunmuştur. Yerel mahkemelerin de tespit ettiği gibi, ihtiyatlık hizmeti, askeri bir kışlada ordu subaylarının yetkisi ve gözetimi altında yürütülen askerlik hizmetinin bir uzantısıdır. Nitekim Hükümet, bu hizmetin hiyerarşik ve kurumsal olarak ordudan farklı olduğunu savunmamıştır.

67. Mahkeme daha önce, alternatif bir hizmet ve bir bireyin vicdani ret hakkından yararlanıp yararlanamayacağını belirleyebileceği erişilebilir ve etkili bir prosedür sunmayan bir sistemin, bir bütün olarak toplumun çıkarları ile vicdani retçilerin çıkarları arasında adil bir denge kurduğunun söylenemeyeceğine karar vermiştir (bkz. *Savda*, yukarıda anılan, § 100, ve *Tarhan*, yukarıda anılan, § 62).

68. Mahkeme, Hükümet tarafından ikna edici gerekçeler sunulmadığı cihetle, mevcut davada içtihadından ayrılmak için bir neden görmemektedir.

69. Bu nedenle Mahkeme, başvuran ile ilgili olarak Sözleşme'nin 9. maddesinin ihlal edildiği kanaatinde dir.

III. SÖZLEŞME'NİN İHLAL EDİLDİĞİNE DAİR DİĞER İDDİALAR

70. Başvuran, Sözleşme'nin 5 §§ 1, 4 ve 5. maddelerine atıfta bulunarak, kendisine verilen hapis cezasının yasal dayanağı olmadığını, cezanın keyfi olduğunu ve tutukluluğunun yasaya uygunluğu hakkında kısa sürede bir karar verilmesi için bir mahkemeye başvurma hakkının bulunmadığını ileri sürmüştür.

Ayrıca, Sözleşme'nin 6. ve 13. maddeleri uyarınca, kendisiyle ilgili yargı kararları için gerekçe gösterilmemesinden ve ulusal mevzuatın savunan Devlet'in uluslararası yükümlülükleriyle tutarlı bir şekilde yorumlanmamasından şikayetçi olmuştur.

Nihayet, 9. madde ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 14. maddesine dayanarak, cinsiyete dayalı ayrımcılıktan şikayetçi olmuştur.

71. Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamında ihlal tespitini göz önünde bulunduran Mahkeme (bkz. yukarıdaki 69. paragraf), mevcut davada ortaya konan temel hukuki meseleleri incelediği kanaatindedir. Davanın tüm gerçekleri ışığında, Mahkeme, Sözleşme'nin 5, 6, 13 ve 14. maddeleri kapsamındaki şikâyetlerin kabul edilebilirliği veya esası hakkında ayrı bir karar vermeye gerek olmadığı kanaatindedir.

IV. SÖZLEŞME'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

72. Sözleşme'nin 41. Maddesi uyarınca:

"Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder."

A. Zarar

73. Başvuran, uğradığını düşündüğü manevi zarar için 40.000 avro talep etmiştir.

74. Hükümet bu talebin aşırı olduğu kanaatindedir.

75. Mahkeme, başvuranın, vicdani nedenlerle orduda ihtiyatlık hizmeti yapmayı reddettiği için mahkûm edilmesinin bir sonucu olarak manevi zarara uğradığı kanaatindedir. Hakkaniyet temelinde karar vererek, manevi tazminat olarak 9.000 avroya ve bu meblağ üzerinden vergi yoluyla ödenmesi gereken her türlü meblağa hükmetmiştir.

B. Masraf ve giderler

76. Başvuran, yerel mahkemeler ve Mahkeme önündeki yargılamalarda yaptığını söylediği masraf ve harcamalar için 2.363 avro talep etmiştir. Bu talebini desteklemek için, 2.000 avro tutarında bir fatura ve yargılama masraflarına ilişkin makbuzlar sunmuştur.

77. Hükümet bu talebe itiraz etmiştir.

78. Mahkeme'nin içtihadına göre, bir başvuran, masraf ve harcamalarının geri ödemesini ancak bunların gerçekliği, gerekliliği ve makullüğü tespit edildiği takdirde alabilir (bkz. *Beeler/İsviçre* [BD], No. 78630/12, § 128, 11 Ekim 2022). Mevcut davada, başvuranın elindeki belgeleri ve yukarıda

belirtilen kriterleri göz önünde bulunduran Mahkeme, başvurana talep ettiği miktarın tamamının, yani tüm masraf ve harcamalar için 2.363 avronun ve ayrıca bu meblağ üzerinden vergi yoluyla ödenmesi gerekebilecek her türlü tutarın ödenmesinin makul olduğu kanaatindedir.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME, OYBİRLİĞİYLE,

1. 9. madde çerçevesinde öne sürülen şikâyeti kabul edilebilir olarak *ilan eder*;

2. Sözleşmenin 9. maddesinin ihlal edildiğine *karar verir*;

3. Sözleşmenin 5, 6, 13 ve 14. maddeleri çerçevesinde yapılan şikâyetlerin kabul edilebilirliği veya esasına ilişkin ayrı bir inceleme yapılmasına gerek olmadığını *belirtir*;

4.

- a) Davalı Devlet tarafından, işbu kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi uygun olarak, ödemenin yapılacağı tarihte geçerli olacak kur üzerinden davalı Devlet'in para birimine çevrilmek üzere aşağıdaki meblağların başvurana ödemesine:
 - i. Manevi zarar için 9.000 avro (dokuz bin avro) ve buna ek olarak bu meblağ üzerinden vergi yoluyla ödenmesi gerekebilecek her türlü meblağ,
 - ii. Masraf ve harcamalar için 2.363 avro (iki bin üç yüz altmış üç avro) ve buna ek olarak bu meblağ üzerinden vergi yoluyla ödenebilecek her türlü meblağ;
- b) Anılan sürenin sona ermesinden itibaren ve ödeme yapılana kadar, bu tutarların, Avrupa Merkez Bankası'nın bu süre içinde geçerli olan marjinal kredi faiz oranına ek olarak üç puanlık bir artış ile basit faiz ile artırılmasına

hükmeder;

5. Geriye kalan kısım için adil tazmin talebini *reddeder*.

Fransızca olarak hazırlanmış ve yönetmeliğin 77 §§ 2 ve 3. maddeleri uyarınca 12 Mart 2024 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

Hasan Bakırcı
Zabıt Kâtibi

Arnfinn Bårdsen
Başkan